

STRANCI SVUDA NA 60. BIJENALU UMETNOSTI U VENECIJI

(La Biennale di Venezia, 20. 4 – 24. 11. 2024)

Bijenale umetnosti, koje se od 20. aprila do 24. novembra 2024. godine održava u Veneciji po šezdeseti put, u znaku je *drugosti*, dekolonizacije, političke korektnosti, ali i ozbiljnih ekoloških i političkih kriza i ratnih sukoba na globalnom nivou. O ovome govore tema 60. Bijenala – *Stranci svuda*, nagrade dodeljene na svečanom otvaranju u venecijanskoj palati Ka Đustinijani, ali i polemike i protesti u vezi s Bijenalom.

Na prethodnom izdanju Bijenala umetnosti prvi put je u istoriji ove manifestacije na Centralnoj izložbi izlagalo više umetnica nego umetnika. Iako ovoga puta to nije slučaj, 60. Bijenale umetnosti nastavlja da propituje i osnažuje koncept *različitosti*. Umetnici/-ce na Centralnoj izložbi: stranci, imigranti, izbeglice, iseljenici, umetnici/-ce iz dijaspore, višestruko marginalizovani LGBT+ umetnici, autohtoni umetnici/-ce i tzv. *autsajderi* – uglavnom prvi put izlažu na Bijenalu i/ili vode poreklo iz manje privilegovanih delova sveta. Većina njih se ne uklapa u istorijski etablirane „norme” o umetnosti, identitetu, rodu i maskulinitetu.

Pošto je ovo prvi put u istoriji Bijenala da glavni kustos, Adriano Pedrosa, inače umetnički direktor Muzeja umetnosti u Sao Paulu, dolazi s južne hemisfere i iz Latinske Amerike, a takođe je i prvi kustos Bijenala koji se otvoreno izjašnjava kao LGBT+ osoba, njegov izbor umetnika/-ca govori o nameri i potrebi da se savremena umetnost (post)kolonijalnog doba ne posmatra kao zatvoren sistem jer diferencijacija je očigledna u svim segmentima društva. Zato je važno da recentna umetnička praksa, kao i istorija umetnosti, uključe i tzv. kulturu imigranata, autohtonih umetnika, pripadnike različitog etničkog i kulturološkog identiteta, paradokse i kompleksnost kojima oni modifikuju dominantni kulturološki model, što je upravo i ideja Pedrosinog kustoskog koncepta koji dezintegriše i redefiniše preovladavajuće narative i uobičajenu muzejsku i galerijsku praksu.

S tim u vezi je i tema ovogodišnjeg Bijenala – referenca na britansko-italijanski feministički kolektiv *Kler Fonten* i seriju neonskih instalacija *Stranci svuda*, na različitim jezicima i s različitim konotacijama, koje se mogu iščitati kao osećaj *drugosti* u globalnom društvu, ali i kao ksenofobična izjava. „Prvo, uvek ćete susretati strance kud god da idete i gde god da se nalazite – svi smo svuda stranci. Drugo, bez obzira na to gde se nalazite, uvek ste, zaista i duboko u sebi, stranac”, objašnjava Pedrosa semantiku sintagme ističući da ovogodišnje Bijenale fokus stavlja na umetnike/-ce „koje sami po sebi predstavljaju strance, imigrante, izgnanike, dijasporu, izbeglice – posebno one koji su se kretali između globalnog juga i globalnog severa.”

Na Centralnoj izložbi učestvuje rekordan broj umetnik/-ca i umetničkih kolektiva – 331, skoro trećina više nego na prethodnom izdanju. Njihovi radovi, realizovani u različitim medijima: od naivne umetnosti, murala, crteža, slika, instalacija, *nađenih objekata*, istorijskih artefakata, preko performansa do zvučnih i video-instalacija i digitalnih avatara – problematizuju teme kao što su: kulturno nasleđe, značenje doma, politika sećanja, kolektivne traume, rasizam, budućnost dekolonizacije, migrantska perspektiva, *auto i hetero slike*, seksualni identitet, život LGBT+ zajednice, društveni i ekološki aktivizam i dr.

Radovi autohtonih umetnika nisu izloženi samo na Centralnoj izložbi, oni predstavljaju i nacionalne paviljone Australije, Brazila ili SAD. Umetnici/-ce koji/-e su rođeni/-e u bivšim kolonijama evropskih zemalja predstavljaju se i u paviljonima Španije, Francuske, Velike Britanije; u Paviljonu Danske prvi put izlaže grenlandski umetnik, u Nordijskom paviljonu švedska umetnica kineskog porekla Lap-Si Lam multijezičkom operom reaguje na polarizujuću debatu o potrebi za stvaranjem „novog švedskog kulturnog kazona” i sl.

Na jubilarnom Bijenalu u nacionalnim paviljonima izlaže osamdeset osam zemalja, prvi put: Benin, Etiopija, Tanzanija i Timor Leste, a postavku Vatikana, smeštenu u ženskom zatvoru Đudeka, nekadašnjem samostanu za bivše prostitutke, obišao je, „pozivajući umetnike/-ce na solidarnost sa marginalizovanim grupama”, i papa Franja – prvi papa koji je posetio ovu prestižnu manifestaciju. Rusija, kao i na prethodnom izdanju, nije deo ove izložbe, s tim što je nacionalni paviljon ovoga puta ustupljen Boliviji. Veliki broj umetnika i kustosa potpisao je onlajn peticiju zahtevajući da se Izraelu zabrani nastup. Ali, prvog dana vernisaža, izraelska umetnica i kustosi saopštili su da njihov nacionalni paviljon ostaje zatvoren „sve dok ne bude postignut sporazum o prekidu vatre i oslobađanju talaca u Pojasu Gaze”.

Na 60. Bijenalu umetnosti učestvuju sve zemlje bivše Jugoslavije, s tim što je jedino Paviljon Srbije smešten u zgradi u Đardinima na kojoj i dalje stoji i natpis – Jugoslavija. Srbiju predstavlja projekat „Exposition Coloniale” scenografa Aleksandra Denića i kustoskinje Ksenije Samardžije, „koji ukazuje na posledice kolonijalne ere u savremenom društvu” dok je projekat „Priručnim sredstvima” umetnice Vlatke Horvat i kustoskinje Antonije Majače u Paviljonu Hrvatske osmišljen kao saradnja i razmena s prijateljima-umetnicima/cama koji, poput autorke, ne žive u zemljama u kojima su rođeni. Oni su *stranci*, čak i u Hrvatskom paviljonu. Improvizovanim načinima transporta, „iz ruke u ruku”, u Paviljon Hrvatske stigli su i radovi: Milice Tomić, Tanje Ostojić, Katarine Zdjelar, Dejana Kaluđerovića, Dragana Vojvodića i dr.

Zlatni lav za životno delo pripao je italijansko-brazilskoj umetnici Ani Mariji Majolino (1942) i turskoj umetnici Nil Jalter (1938) što otelovljuje duh *stranci svuda*: obe prvi put izlažu na Bijenalu, Majolino je iz Italije emigrirala u Južnu Ameriku, a Jalter je Turkinja iz Kaira koja živi u Parizu.

Najznačajnijim priznanjem, Zlatnim lavom za pojedinačni nastup na Centralnoj izložbi, nagrađena je instalacija Mataho kolektiva sa Novog Zelanda kojom autohtone umetnice odaju počast tradicionalnom maorskom tkanju. Zlatni lav u kategoriji nacionalnih

paviljona dodeljen je Paviljonu Australije za izložbu “kith and kin” autohtonog umetnika Arčija Mura. U obrazloženju se navodi da je „umetnik mesecima radio na monumentalnom ručno iscrtanom porodičnom stablu ‘prvih nacija’, koje je iscrtao belom kredom na crnim zidovima i tavanici”.

Specijalno priznanje dobio je Paviljon Kosova u kojem Doruntina Kastrati preispituje „nejednakost ženskog rada spram muškog” na primeru radnica fabrike ratluka u Prizrenu. Srebrni lav za najboljeg mladog učesnika na centralnoj izložbi dodeljen je Karimi Ašadu, rođenoj u Londonu, ali poreklom iz Nigerije, a specijalna priznanja dodeljena su osamdesetsedmogodišnjoj palestinskoj umetnici Samiji Halabi sa sedištem u Njujorku i argentinskoj umetnici La Čoli Poblete iz Buenos Ajresa.

Šezdeseto Bijenale u Veneciji u znaku je *drugosti* i dekolonizacije, ali i karbonske neutralnosti. U poslednjih sto godina, zbog globalnog zagrevanja nivo mora u Veneciji porastao je za dvadeset tri centimetra. Istorijsko i kulturno nasleđe, kao i život lokalnog stanovništva, ugroženi su fenomenom *aqua alta*, kao i turističkom najezdom koja u špicu sezone utrostruči populaciju grada. Zbog svega navedenog, Bijenale u Veneciji raznim merama i aktivnostima pokazuje društvenu odgovornost što potvrđuje činjenica da mu je dodeljen i sertifikat o karbonskoj neutralnosti.

U vezi s Bijenalom, na raznim lokacijama u Veneciji, realizuju se i trideset četiri različita događaja javnih i privatnih institucija među kojima su i izložbe u Muzeju Pegi Gugenhajm, Muzeju Korner, Palati Grasi, Galeriji Akademije gde izlažu: Džuli Mehretu, Vilijam de Kuning, Frančesko Vezoli i dr. Međutim, nisu izostale ni kritike dela lokalne javnosti. Zbog tzv. „bijenalizacije” Venecije – tvrdnje da Bijenale umetnosti i događaji s njim u vezi „odvraćaju pažnju od postojećeg kulturnog nasleđa”, negodovanje je izazvalo trinaest bronzanih skulptura postavljenih na Trgu Svetog Marka – reinterpretacija Velaskesove slike „Male dvorske dame” (1656) koje, tokom održavanja 60. Bijenala u Veneciji, privlače pažnju mnogobrojnih turista.